DE LA POSTCOMUNISM LA POSTMODERNITATE. CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND PROVOCĂRILE MISIONARE DIN ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ DUPĂ CĂDEREA COMUNISMULUI

David Pestroiu*

Abstract: During post-communist times, Romania has had the opportunity to employ its freedom to open new missionary vistas to denominations and mainly to the mainstream Orthodox Church. Reconstructing demolished churches, restoring religion to public school curriculum, developing Christian mass-media with TV and radio stations, news agency and church newspapers, establishing many Theology faculties and seminaries, publishing an immense body of Romanian and translated religious literature – all these aim to impart new missionary energy to the Romanian Orthodox Church, defining it as a dynamic Church, willing to renew its communication strategies, while staying faithful to its distinctive Tradition.

However concrete results, as far as religiosity of population is concerned, are far from our expectations. A new social paradigm – postmodernity – fosters wrong, demiurgic attitudes, inspiring autarchical self-sufficiency and selfish individualism. How can we handle the challenges of postmodernity? To what extent can ecclesial mission prevent the desacralisation of human life, now overwhelmed by excessive material consumption? Which path should the Church take in such consumist, hedonistic world? These questions are as many starting points for topical theological research, whose importance and relevance lies precisely in the concreteness of the missionary message addressed to today's world.

Keywords: postcomunism, postmodernitate, ortodoxie, România, misiune.

* PhD, Associate Professor, “Justinian Patriarhul” Faculty of Orthodox Theology at University in Bucharest.

Căderea comunismului a însemnat pentru Biserica Ortodoxă Română oportunitatea reluării activității sale misionare, oprimită vreme de 45 de ani. Este adevărat că statul comunist a recunoscut existența a 14 culte religioase, printre care și Patriarhia Română, însă a impus restricții draconice față de manifestările de promovare a oricărui tip de credință religioasă. Reprezentanților acestor culte nu le era permisă decât stricta oficiere a ritualurilor proprii, cerută a se desfășura, în mod obligatoriu, în atmosfera privată a lăcașelor, fără nicio expunere publică. Predica și cateheza, acțiunile filantropice, sociale sau culturale nu erau îngăduite. La instituțiile de învățământ ce pregăteau personalul clerical erau, de asemenea, interzise discipline teologice precum: misiologia, ascetica și mistica, teologia fundamentală, formarea duhovnicească¹. În cei 45 de ani de ateism promovat energic de la tribuna ideologică a partidului unic, mutațiile conștiințelor au produs erodarea percepției privind credința creștin-ortodoxă.

Sfârșitul anului 1989 a adus redeșteptarea spirituală a poporului român. Odată cu instaurarea, treptată, a democrației, s-a restabilit imaginea apartenenței la credința care a definit parcursul istoric al românilor. Revigorarea vieții religioase s-a concretizat printr-o nouă dimensiune misionară, concretizată în:

- Reorientarea parohiilor spre desfășurarea activităților descrise prin sintagma „liturghia de după liturghie”: filantropie, cateheză, acțiuni culturale și misionare, care au readus Biserica

¹ Mulți clerici au fost prigoniți doar pentru îndrăzneala de a predica. Dintre aceștia, se remarcă Părintele Gheorghe Calciu – Dumitreasa, fost profesor la Seminarul Teologic din București, care a încercat să transmită tinerilor mesajul credinței în fața ofensivei ateismului, în prelegerile rămase emblematice: *□apte cuvinte către tineri* (1978). Atât înainte, cât și după acest an, a suferit tortura temnițelor comuniste, fiind eliberat doar după intervenția președintelui S. U. A. din acea vreme, Ronald Reagan, în 1984. Un an mai târziu a fost silit să părăsească țara, refugiindu-se în S. U. A., de unde a sprijinit în continuare misiunea ortodoxă prin predicile transmise constant de posturile de radio Europa Liberă și Vocea Americii.

Ortodoxă Română pe locul consacrat de istorie în definirea identitară a poporului român;

- Redeschiderea locașurilor de cult închise de regimul comunist și începerea lucrărilor de construcție la noi biserici, mai ales în cartierele de blocuri ridicate în perioada totalitarismului;

- Inițierea și consolidarea unor relații de conlucrare cu celelalte culte, considerate partenere ale statului în vederea asigurării păcii și armoniei sociale;

- Reluarea prezenței orei de Religie în învățământul de stat, organizată pe principii confesionale, cu participarea cultelor recunoscute;

- Reprimirea facultăților de teologie ortodoxă, precum și ale altor confesiuni, în cadrul universităților de stat, de unde fuseseră scoase, în mod samavolnic, de către regimul comunist²;

- Deschiderea unor noi dimensiuni de slujire misionară, prin prezența unor clerici consacrați pentru activități liturgice și pastorale, în penitenciare, spitale, cimitire și unități militare;

Principalele provocări ale postmodernității, care afectează în mod direct viața religioasă în România actuală, sunt următoarele:

1. Conturarea unei noi paradigme antropologice, autarhică și individualistă. Omul trăiește drama descrisă de J. F. Lyotard, cel ce a definit condiția postmodernă ca fiind „incredulitatea arătată alcătuirilor meta-narative”³. Istoria, ca succesiune de evenimente ale umanității raportate la vectorul timp, nu mai prezintă importanță pentru cei ce trăiesc un prezent continuu al unui trai consumist. Este, de fapt, o ancorare în viața pământească materială, gândită ca o succesiune de evenimente derulate în manieră hedonistă. Veșnicia fericită în împărăția lui Dumnezeu nu mai este privită de

² Facultatea de Teologie Ortodoxă din București figurează între facultățile fondatoare ale Universității din București, în urmă cu 150 de ani.

³ Jean François Lyotard, *The Postmodern Condition: a report on Knowledge*, Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi, Foreword by Fredric Jameson, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1984, p. XXIV.

aceștia ca un scop al existenței lor. Mai degrabă, se dorește continuarea traiului materialist prin reîncarnări succesive, preluate pe firul sincretic propus de New Age, din religiile de proveniență orientală. Idolatrizarea sinelui constituie marea dramă socială a postmodernității. Este o ruptură abisală față de traiul comunitar și solidaritatea agapică a creștinismului. Față de această provocare, Biserica Ortodoxă Română a intensificat activitatea de catehizare individuală, precum și pastorația credincioșilor la Taina Spovedaniei.

2. Nu numai sinele este obiectivul noii idolatrii postmoderne. Există o multitudine de alți idoli ai momentului: munca și ascensiunea profesională, familia sau anumiți membri ai acesteia, banii și agonisita materială, idealurile politice, economice sau sociale, ficțiuni din producții media sau din cinematografie, vedete din toate domeniile sau chiar sporturi – vorbindu-se tot mai des de „zeul fotbal”, de pildă, iar despre stadioane ca „temple ale fotbalului”. Credința tradițională în Dumnezeu rămâne, de cele mai multe ori, la nivelul unei simple exprimări declarative (Crăciun și Paște transformate în evenimente mondene, cu relevanță preponderent gastronomică, sau, mai nou, experimentate prin turism „exotic” sau celebrate „tinerește” în cluburi și discoteci; slujbele de botez, nuntă, înmormântare – privite doar ca exprimări folclorice, cu o prezență în continuă scădere a invitaților la ritualul religios). Cauza majoră a acestor stări de lucruri rezidă în conceperea lumii ca fiind autonomă și, implicit, idolatrizarea ei, și impunerea unui abis între transcendența lui Dumnezeu și imanența lumii. Dacă nu vom înțelege, așa cum ne arată Sfântul Grigorie Palama, isihastul athonit al veacului al XIV-lea, că Dumnezeu coboară în lume, pentru a o sfinți cu energiile sale necreate, ridicându-o la Sine ca trup mistic al Său, nu vom putea contracara idolatriile contemporane.

3. În plan doctrinar, se remarcă marginalizarea surselor autentice ale Revelației dumnezeiești, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. În privința Scripturii, se resimt presiunile postmodernității, realizate prin intermediul unor canale mediatice cu audiență ridicată și pretenții de științificitate, pentru modificarea canonului autentic al acesteia, prin includerea unor texte apocrife, de sorginte gnostică,

distructive la adresa mesajului original, dar favorabile transmiterii noilor învățături postmoderne, care susțin, în principal, libertățile greșit înțelese, care relativizează păcatul și erodează instituția familiei, celula de bază a societății. De asemenea, și Tradiția este negată, fie prin regretabila confuzie cu datinile omenesti, impregnate de ocultism, fie prin înlocuirea ei cu produse de import, străine spiritului autohton, dar foarte necesare avansării procesului de globalizare, care a depășit de mult planul politico-economic, intervenindu-se acum în domeniul cultural-religios. Unele sărbători religioase ortodoxe sunt trecute într-un plan secundar al interesului public, în timp ce manifestările intens mediatizate ale „Halloween” sau „Valentine’s Day” au devenit deja o obișnuință, inclusiv în școli. În plus, nu trebuie omisă pretenția unor mișcări religioase pentru promovarea conceptului de „revelație deschisă”, precum și falsele învățături ale „noilor profeți” contemporani. Față de toate acestea, Ortodoxia Românească a rămas fidelă mărturisirii importanței Revelației divine, a fidelității față de textul sacru și a păstrării valorilor perene ale Tradiției.

4. Tot în plan doctrinar, se remarcă reînvierea vechilor erezii, combătute la Sinoadele Ecumenice din primele veacuri creștine. Dogma trinitară este înțeleasă în mod subordinaționist, Persoana lui Iisus Hristos fiind redusă doar la simpla statură umană, iar Cea a Duhului Sfânt la o simplă forță sau energie. Accentuarea umanității lui Hristos prezintă o problemă aparte, din perspectiva noilor producții hiper-mediatizate ale postmodernității, atât cele ficționale (romanul și filmul *Codul lui da Vinci*), cât și cele pretins științifice (documentarele Discovery privitoare la *mormântul pierdut al lui Iisus Hristos*). În ambele cazuri, se dorește schimbarea imaginii mesianice a Fiului lui Dumnezeu și distorsionarea chipului său divin, prin prezentarea unor false relatări, de sorginte gnostică, care-L consideră făptuitor al unor patimi trupești, iar la sfârșitul vieții, îngropat într-un mormânt comun. Față de aceste concepții, Biserica Ortodoxă Română continuă să predice învățătura privind persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos, în forma aprobată de Sinodul Ecumenic de la Calcedon, din anul 551.

5. Societatea postmodernă reprezintă un real ferment pentru cultivarea unor mentalități anti-creștine și anti-religioase. Dacă în trecut ateismul se manifesta cu decența și respectul firești unei bune relaționări în plan social, astăzi se constată un nedorit avânt al nihilismului, cu manifestări violente și replici pe măsură⁴. A devenit o modă faptul de a batjocori ceea ce altul consideră a fi sacru, de a discredita valorile spirituale definitorii pentru spațiul cunoașterii și gândirii religioase. În România, mai multe ONG-uri cu număr infim de adepți, însă foarte gălăgioase, cumpără cu finanțări externe obscure spații mediatice ample, în care denigrează sistematic Biserica Ortodoxă Română și pe slujitorii ei. Toma Pătrașcu, liderul Asociației Secular Umaniste din România, se deconspiră, afirmând că încă din 2011 a început o activitate de lobby împotriva organizării tradiționale a creștinismului românesc⁵. Cu toate acestea, Patriarhia Română și-a manifestat în repetate rânduri disponibilitatea spre dialog, răspunzând în fața urii cu infinită dragoste și răbdare. Pericolul izbucnirii unor violențe religioase, pentru românii ortodocși, este inexistent, din simplul motiv că aceștia au primit educația iubirii aproapelui.

6. Așa cum corect arată Paul Lakeland, „postmodernitatea este întrepătrunderea dintre emancipare și demonic”⁶. Avansarea noilor tehnologii aduce după sine creșterea, în egală măsură, a unui alt tip de luciferism. Copleșit de sisteme informatizate, *gadgeturi*, mijloace rapide de comunicare, sisteme audio-video sofisticate, omul contemporan se refugiază în cyberspațiu. Dar oare își va găsi aici echilibrul și pacea interioară? Se vorbește din ce în ce mai mult de căsătorii virtuale și chiar de spovedanii pe internet. Însă, la o analiză profundă, acest fenomen, necontrolat, poate conduce foarte ușor la demonism. O mulțime de

⁴ A se vedea recentele escaladări conflictuale din Franța, unde atitudinea sfidătoare a jurnaliștilor Charlie Hebdo a determinat violențe teroriste extreme.

⁵ A se vedea <http://m.hotnews.ro/stire/18901107>, accesat la data de 23.01.2015.

⁶ P. Lakeland, *Postmodernity: Christian Identity in a Fragmented Age* (Guides to Theological Inquiry Series), Minneapolis, Fortress Press, Minnesota, 1997, p. 89.

capcane sunt întinse într-un spațiu ce necesită, mai întâi, o asanare din perspectiva discernământului creștin. □i aici Biserica este chemată să intervină. Mesajul ei, același de 2000 de ani, este o chemare la comuniune. Mântuirea nu se poate obține decât într-o relație de armonie perfectă cu Dumnezeu, semenii și întreaga creație.

7. Mentalitatea postmodernă încurajează secularismul. Acesta este mult mai nociv decât ateismul, întrucât beneficiază de masca disimulatorie a falsei declarări a apartenenței religioase. În realitate, s-a încetățenit „believing without belonging”⁷. Este mult mai comodă afilierea declarativă față de un sistem religios, precum și criticarea lui din interior pentru că ar fi incapabil să se reformeze, decât practicarea asumată a unor reguli considerate retrograde și restrictive. Este negată, deci, orice formă de religie instituționalizată. Cu toate acestea, Bisericile Tradiționale și, în mod special, cea Ortodoxă, insistă asupra importanței păstrării formelor religiozității manifeste, menite să-l apropie pe om de Dumnezeu, să-i rostuiască viața în pace și echilibru și să-i ofere un sens al existenței: veșnicia cea fericită. Pentru cultivarea evlaviei și păstrarea religiozității, Ortodoxia românească accentuează valoarea duhovniciei, a ascetismului de tip isihast, care ilustrează puterea rugăciunii drept călăuză a vieții umane. Mănăstirile sunt adevărate oaze ale păstrării și dezvoltării unui stil de viață care, deși rupt de lume, este ancorat în realitățile lumii, oferind remedii spirituale în fața provocărilor secularismului. De asemenea, pătrunderea duhului rugăciunii și cântării liturgice în casele oamenilor, în mașini sau la locul de muncă, prin stațiile Radio și TV Trinitas ale B. O. R., păstrează vie o stare religioasă de pietate, reamintind că scopul și rolul vieții umane este apropierea de Dumnezeu.

8. Influențele seculare se răsfrâng, din păcate, și asupra educației religioase. După aproape 50 de ani de comunism, studiul religiei a fost reintrodus în școlile de stat din România, la toate

⁷ Expresia a consacrat chiar și o cercetare aparte: Grace Davie, *Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging*, Blackwell, Oxford, Institute of Contemporary British History, 1995.

nivelurile. A fost o reparație morală, dar, totodată, o șansă pentru a oferi copiilor și tinerilor accesul la valorile credinței. Treptat, tot mai multe presiuni caută să pună capăt acestui proces educațional. S-a obiectat, în mod cu totul fals, că predarea religiei de către persoane aparținând unor anumite culte ar transforma această disciplină într-o materie confesională, cerută a se studia în locașurile de cult proprii, și nu în școli. Așa-zisa „îndoctrinare” a fost combătută prin exemplificarea programei analitice și a manualelor folosite, în care toate religiile și cultele sunt prezentate într-o manieră tolerantă. Nu a fost de ajuns. S-a solicitat să se studieze o materie-hibrid, intitulată: „istoria religiilor” sau „știința religiei”, în care, de fapt, să nu se facă o pledoarie față de credința religioasă, ci o critică vehementă la adresa acesteia, indiferent sub ce formă ar exista. Aceste voci sunt deja o constantă în peisajul mediatic românesc, fiind extrem de mediatizate, într-o formă vădit manipulatorie. Recent, au reușit o modificare legislativă importantă, care vizează creșterea volumului birocratic al demersurilor privind studiul religiei, dar și delimitarea acesteia de celelalte discipline. Asistăm la o adevărată procedură de „eroziune”, având drept scop schimbarea mentalității colective, prin atragerea cât mai multor contestatari – în cea mai mare parte persoane influențabile, fără capacitatea argumentării poziționării lor față de subiectul în cauză. În acest caz, Patriarhia Română a căutat, prin toate mijloacele specifice, să-și facă recunoscută vocea, trăgând semnale de alarmă asupra pericolelor la care societatea secularizată se expune. S-a reușit perfecționarea manualelor de religie și a tematicii prevăzută în programa analitică și s-a căutat o selecție atentă a cadrelor implicate în procesul de predare, pentru a îndeplini această activitate cu pasiune și zel misionar. Prin dialoguri specifice, inițiate de Patriarhia Română, toate cultele recunoscute din România, cu excepția Martorilor lui Iehova, s-au unit în demersul privind asigurarea învățământului teologic în școli, prin predarea Religiei, drept o șansă pentru viitor.

9. Într-o lume globalizată, în care granițele dispar, încurajându-se piața liberă economico-financiară, s-a ajuns rapid să

se vorbească despre un „supermarket cultural și religios”⁸. Proliferarea noilor mișcări religioase explică apetența omului postmodern spre o religiozitate de conveniență, care să-i justifice aspirațiile hedoniste și consumiste. Așa se explică avântul curențelor advento-mileniste, care propun drept soluții mântuitoare paradisuri pământești milenariste, care să prelungească starea concupiscentă experimentată în viața trupească. Pentru Martorii lui Iehova, de pildă, fericirea eshatologică a împărăției cerurilor, atât de des amintită de Iisus Hristos în predicile sale, este restricționată sever la un număr de fix 144.000 de „aleși”. Restul milioanele de adepți își propun să populeze „noul pământ”, un loc în care atracția principală, potrivit inspiratei exprimări a Barbarei Harrison, va fi însuși traiul de zi cu zi, care „va arăta exact ca un nesfârșit picnic în Kansas – sau un texan barbecue”⁹.

10. Confuzia între spiritualitatea ortodoxă și **ocultismul** păgân, datinile folclorice, superstițiile și magia demonică, divinațiile și ghicitoria de orice fel, inclusiv horoscoapele și astrogramele, este tipică pentru a ilustra consecințele nefaste ale New Age-ului în România. Omul postmodern este victimă sigură: trăiește drama acestei confuzii, în timp ce declamă, autoritar, că nu crede în nimic care să nu poată fi experimentat. S-a creat o adevărată isterie în jurul loteriilor, pariurilor, tombolelor etc. – toate aducătoare de câștig nemuncit. Riscurile, numite adesea „provocări” se întâlnesc la tot pasul: în afaceri, la burse, ba chiar în practicarea unor sporturi și distracții „extreme”. Mentalitatea ce stă în spatele acestor practici relevă, de fapt, pe de o parte, individualismul despre care am vorbit deja (credința că un eventual câștig este perfect cuvenit, fără a avea vreun resentiment față de numeroșii perdanți), iar pe de altă parte,

⁸ World Council of Churches – Mission and Evangelism, *Believing without belonging? In search of new paradigms of church and mission in secularised and postmodern contexts*, Consultation in Breklum, Northern Germany, 2002, <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/mission-and-evangelism/consultation-on-mission-in-secularised-and-postmodern-contexts>.

⁹ Barbara Grizzuti Harrison, *Visions of Glory: A History and a Memory of Jehovah's Witnesses*, New York, Simon & Schuster, 1978.

nihilismul, desconsiderarea sinelui, a familiei, chiar a propriei vieți (concepția că fără risc, nu există câștig, precum și aceea că viața trebuie trăită la intensitate maximă, ea având exclusiv o coordonată trupească și pământească).

Față de provocările postmodernității, ortodoxia românească răspunde prin păstrarea statorniciei creștinismului tradițional, cu notele specific naționale, dar ancorată viguros în realitățile prezentului. Toate mijloacele pe care tehnicile de comunicare de ultimă oră ni le pun la dispoziție trebuie valorificate spre câștigarea unor noi resurse misionare care să contracareze, pe de o parte, himerele hedonismului contemporan, iar pe de altă parte să confere propovăduitorilor șansa unei noi deschideri spre reîncreștinarea unei societăți în derivă și, mai ales, a tineretului debusolat de ispita consumismului.

Bibliografie:

1. Davie, Grace, *Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging*, Blackwell, Oxford, Institute of Contemporary British History, 1995.
2. Grizzuti Harrison, Barbara, *Visions of Glory: A History and a Memory of Jehovah's Witnesses*, New York, Simon & Schuster, 1978.
3. Lakeland, Paul, *Postmodernity: Christian Identity in a Fragmented Age* (Guides to Theological Inquiry Series), Minnesota, Fortress Press, Minneapolis, 1997.
4. Lyotard, Jean François, *The Postmodern Condition: a report on Knowledge*, Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi, Foreword by Fredric Jameson, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1984.
5. Pestroi, David, *Religious Dialogue in Postmodernity. Necessity, chances, perspectives*, conferință susținută la Simpozionul internațional din 4-6 mai 2009, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, publicată în volumul: „Libertate și responsabilitate. Inițiative și limite în dialogul religios”, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009.
6. Idem, *Misiunea Bisericii Ortodoxe în postmodernitate*, conferință susținută la Simpozionul internațional: *Biserică și misiune în contextul interculturalității*, organizat în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității „Ovidius”

din Constanța (2 iulie 2008), publicată în: „Theologia Pontica”, revista Centrului de Cercetări Teologice Interculturale și Ecumenice „Sf. Ioan Cassian”, Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Ovidius”, Constanța, Anul II (2009), nr. 1, ianuarie-martie.

7. World Council of Churches – Mission and Evangelism, *Believing without belonging? In search of new paradigms of church and mission in secularised and postmodern contexts*, Consultation in Breklum, Northern Germany, 2002, <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/mission-and-evangelism/consultation-on-mission-in-secularised-and-postmodern-contexts>.

8. <http://m.hotnews.ro/stire/18901107>, accesat la data de 23. 01. 2015.